

HARRAPAZKA EGUNA: AUZOLANA ETA LEHIA NAHASTEN DIRENEAN

Igoin mendiaren magalean bildu dira denak urtero bezala. Ilun-bistan atera dira, bakoitza bere baserritik. Oinez egin dute bertarako bidea, batzuentzat ordutako bide luzea. Eguna argitzen ari du eta tentsioa sumatzen da. Han daude denak orain. Zain. Igitaia eskuan hartuta, maldan gora dagoen landazainari begira. Adi.

Bat-batean, landazainak besoa altxa eta argi bat atera da zerurantz. Etxafuegoa iraileko zero gorrituan lehertu da. Puskatu da isiltasuna. Igoin-sasiko hariztiaren azpian igitai hotsa baino ez da entzuten. Zeinek iñistor edo garo gehiago ebakiko ariko dira ilundu arte.

Hasi da aurtengo Harrapazka Eguna!

Iñaki Sanz-Azkue (Aranzadi Elkarte)

Ereñotzuko Auzo Udalak (Hernani) *bizimodua auzolanean* proiektua jarri zuen martxan 2015ean, Gipuzkoako Foru Aldundiko Kultura sailaren laguntzarekin. Honen barruan bildu nahi izan du Harrapazka Egunari loturiko ezagutza eta historia. Harrapazka Eguna iñistorra ebakitzeko egun berezia zen eta ohiturak orain dela 75 urte arte iraun zuen –1941ean egin zen Hernanin azken aldiz–. Ereñotzuar askok entzuna duten arren, oso gutxi daki zer zen zehazki. Aranzadi Zientzia Elkarteak, Dobera Euskara Elkartearen laguntzarekin, egun berezi hau bizi izan zuten azken testiguak aurkitu, elkarrizketatu eta grabatzeko ahalegina egin du. Horri guztiari, artxiboko dokumentu zahar eta datu bibliografikoak gehitu dizkio.

Duela gutxi utzi gaituen 98 urteko Hipolito Arregui eta 92 eta 90 urteko Antonio eta Pedro Santa Kruz anaiak izan dira gure testiguak. Hernaniko Harrapazka Egunaren azken testiguak.

Baina zer zen Harrapazka Eguna?

Harrapazka Eguna iñistorra ebakitzeko garaia irekiera ematen zion eguna zen. Hau ospatu arte debekatua zegoen iñistorra moztea, multa jasotzeko arriskuarekin gainera. Egun berezia zen zinez, zituen berezitasunengatik, eta baita zuen garrantziagatik ere.

Iraileko amabirjin (irailak 8) egunaren inguruan ospatzen zen urtero, iñistorra gorritzen hasten zen garaian. Udalak bandoa ateratzen zuen herritarrei

noiz eta non izango zen jakinarazteko eta bertara nahi zutenek joateko eskubidea zuten, herri-lurretan egiten baitzen. Askorentzat iñistorra doan ebakitzeko eguna zen; Udalarentzat, aldiz, iñistorra moztea kudeatzeko edo erregulatzeko modua zen. Izan ere, Harrapazka Eguna bere legeak zituen eta horiek ez betetzeak zigorra zekarren.

Familia bakoitzetik bi-lau –urtearen arabera– pertsonak baino ezin zuten parte hartu eta bertara igitaia baino ezin zitekeen eraman iñistorra mozteko.

Egunean bertan, landazainak agindutakoan hasten ziren denak ebakitzten. Bakoitzak bere eremua markatzen zuen aurrena bertako iñistorra moztuaz. Lehia estua izaten zen: aldame-

Iñistor artean, Urnietan. Argazkia: Jose Luis Unanue. Manuel Larramendi Kultur Bazkunak utzia.

nean zeudenek baino azkarrago moztea garrantzitsua zen, norberaren eremua handiagoa izateko. Zenbat eta azkarrago moztu, orduan eta handiagoa partzela. Hori zen harrapazka, hitzak berak esaten duen moduan, ahalik eta gehien, ahalik eta azkarren ebakitzea, etxera iñistor gehiago eramateko. Behin buelta guztia “markatuta”, barrukoa mozten hasten ziren.

“Aurreneko egunean igitaiaarekin moztea baino ez zen libre izaten” esan digu Hipolitok. Iluntzen zuenean ematen zitzaion amaiera Harrapazka Egunari. Hurrengo egunean, leku eta ordu berean, iñistorra mozten jarraitu zezaketen, “baina segarekin moztea baimentzen zen”. Horrela, iñistor guztia ebaki arte,

edo nahikoa hartu arte irauten zuen kontuak.

Bitxikeriz beteriko egun garrantzitsua

Gure testiguen kontaketen digute nola urrutieneko baserrietakoek orduak egiten zituzten goizean Harrapazka Eguna egiten zen eremura iristeko. Amantarrak eramaten omen zituzten jantzita. Zakuetatik ateratako tela zatiekin –eta beranduago paper-fabriketako mantekin– eginiko galtzetin edo polaina modukoak, abarken gainean jartzen zituztenak. Eta zakutoan eramaten omen zuten jan beharreko guztia, jateko denborarik bazuten, behintzat... garrafoiak ere eramaten omen zituzten sagardo

berriarekin, izan ere, zaharrenen esanetan, “sagardo berriak harrapazka egunerako egina behar zuen”. Beste batzuek, ordea, “herriaren kontura joaten ziren bazkaltzera” esan digu Antoniok. Udaleko ordezkariak eta landazainak ere bertan egoten ziren, baita Aldundiko ordezkariaren bat ere, “baina haiek jatetxetik ekarritako janaria jaten zuten, e! eta iñistorra ebaki gabe! Gure kontura!”.

Iluntzean ere izaten omen ziren komeriak. Jendeak ilun-bistan ebakitzen jarraitzen omen zuen eta landazaina zelatan ibiltzen omen zen, arropak aldatu eta txapela alderantziz jantzita ea zein harrapatuko. “Ilargitan lapurtu ederki egiten da” esan digu barrez Pedrok.

BANDO, BANDO!

Bilatu ditugun Hernaniko Harrapazka Egunaren aurreneko aipamenak 1826koak dira, nahiz eta XVII. mendean dagoeneko Hernaniko dokumentuetan iñistor mozketei buruzko aipuak azaltzen diren. Ez dakigu ordea, garai haietan mozketa hauek harrapazka egiten ziren. Harrapazka Eguna, hasieran Hernaniko herri-lur eta zilegimendietan egiten zen. XIX. mende erditik aurrera, herri-lurrak eta zilegimendiak lote eta partzeletan banatu ziren, eta horietako asko iñistor-toki bihurtu ziren. Ordutik aurrera, Igoien mendiaren magalean, Igoien-sasi izeneko eremuan egin zen Harrapazka Eguna, 1920 eta 1941 artean. Urte horietan, legeak zertxobait aldatu baziren ere, helburuek lehengoan jarraitu zuten.

Harrapazka Eguna egiten zen, baita ere, Andoainean, Urnietan, Errenterian eta Oiartzunen. Herri bakoitzak bere ezaugarriak bazituen ere, oinarritzko legeak antzekoak ziren.

Herritarrek jarritako izena

1826ko dokumentuan, *“corte de alhechos”* aipatzen da Harrapazka Egunari buruz aritzeko. 1920an, ordea, Hernaniko alkate Gregorio Mendiak sinatutako bandoan *“corte de helechos conocido vulgarmente por arrapatzka”* idatzi zuen. Herritarrek urtetan erabilitako izena, beraz, izen ofizial bihurtu zen, eta Udalean bertan ere erabiltzen hasi ziren. 5 urte geroago, 1925ean, agertzen da harrapazkari buruz ateratako aurreneko euskarazko bandoa. Eskuz idatzitakoa, gainontzekoak ez bezala. Zera dio: *“Alcate jaunaren partetic aicea ematen det, illonen 9 izango dala iñostorren arrapazca, ezdala izango astia coetiatic bota arte lengo urtiantan becela”*.

1942an, Harrapazka Eguna ospatzeko egun bakarra falta zela, Ricardo Rezola alkateak deia egin zuen, kasu honetan ere euskaraz, hau ez zela egingo adieraziz: *“Alcate jaunak adierasten dizute. Arrapatzka debekatuba gelditzendala Usoko mendian, aldaketa egindako lekubetan”*. Udalak ateratako bando honek eman zion bukaera Hernaniko Harrapazka Egunari.

Hernaniko Agerre baserrikoak meta eginean, 1965ean.
Argakia: Felix Unzueta.
Kepa Urreagak utzia.

IÑISTORRA: URREA BAINO ESTIMATUAGOA

Aspaldi bukatu ziren iñistorra ebakitzeko egunak Ereñotzun. Iñistorra (*Pteridium aquilinum*), iratzea edo garoa izenekin ere ezagutzen dena, ezinbesteko lehengaia zen ganadua zuen baserritarrarentzat. Iñistorrik gabe ezin bizi, eta irailaren erdi aldera hasten ziren moztzen, hosto-gorritzen hasten zuenean.

Ukuiluan zabaltzen zuten iñistorra. Ganaduaren azpitarako (oheak egiteko) gauza hoberik ez omen zen. Azpitarako erabilitakoarekin egiten zen simaurra ere, baratzerako ongarria.

Pedro Santa Kruzek urtetan ebaki izan du iñistorra baserrirako. Honen garrantziaz galdetu diogunean ez du dudarik egin: *“Urrea baino estimatuagoa huen! Orain txerria erretzeko adina ez zen bilduko!”*, dio iñistor-tokiak desagertzen ari direla adieraziz.

Gutxi omen dira dagoeneko iñistorra moztera iñistor-tokietara joaten direnak. Iñistor-metak, bizitzeko modu baten azken arrastoak bihurtu dira beraz.

Araldia, Urnietan. Argazkiaren jabea: Pili Lasa. Manuel Larramendi Kultur Bazkunak utzia.

Istiluak, lehia... eta auzolana?

Istilurik ere ez zen falta, itxuraz: “Hi gure partzelara sartu haiz!”, “Guk ebakitako inistorra jaso duk!”... izan ere, harrapazka lehia zen. Eta horrek liskarrak eta komeriak ekartzen zituen. Udalak behin baino gehiagotan atera behar izan zituen bandoak legeak gogoraraziz. Baina inistorra behar beharrezko lehengaia zen, eta horrek auzolanean lan egitera ere behartzen zituen bizilagunak.

Inistorra mozteko garaiaren aurretik “aaldiya” (araldia) izeneko egiten zuten –zenbait herritan “malobra” ere deitzen zioten–. Araldia auzolanari esaten zitzaion; inistor tokietara zihoazen gurdi bideak konpontzeko eta txukuntzeko egiten zen auzolanari. Bertara familia bakoitzak ordezkari bat eramateko betebeharra zuen eta ezin bazuen bidali, ordezkoa aurkitzea euren lana zen. Udalak bando bidez jartzen zuen eguna eta bideak konpontzeko taldeak egiten zituen. Inguruan

aurkitzen zituzten harri eta materialak erabiliz konpontzen zituzten gurdi-bideak. Gure testiguen, ordea, beste mota bateko kontuak ere gogoratzen dituzte. Izan ere, Udalak ardoa jartzen omen zuen doan eta ba omen zen jenderik, bertsoak botatzen bukatzen zuenik egun hartan...

Aaldiya eta Harrapazka Egunaren ondoren, ebaki eta mendian lehortzen utzitako inistorraren bila gurdiekin joateko garaia iristen zen. Askok gune jakin batean egiten zuten zita gurdiekin, eta elkarrekin joaten ziren guztiak bata bestearen atzetik inistorraren bila, “trena bezala!”, “gurdi soinu ederrak ateratzen” gure testiguen arabera. Familiakoen artean jende nahikoa ez, eta baserrien arteko auzolana ere izaten zen askotan, bai inistorra jasotzeko, bai metak egiteko ere.

Esker onak

Inistorraren inguruan egin ditugun elkarriketa guztietan zuen laguntza,

denbora eta informazioa eman diguzuen guztiei. Idurre Lekuona, Eñaut Agirre eta Xabier Iriarteri, Harrapazka Egunari buruzko bilketan egindako lanagatik.

Irailaren 24an festa

Ereñotzuko Auzo Udalak antolatu eta Gipuzkoako Foru Aldundiaren laguntzaz, bideo emanaldia eta ibilbide gidatua eskainiko dute Ereñotzun, irailaren 24an, 9:30ean Auzo Etxean bilduta.

30 minutuko bideoaren ondoren, Harrapazka Eguna egiten zen mendietako pistetatik barrena (Akolatik Igoi-sasira) ibilbidea egingo dute. Antolatzaileek “erraz egitekoa” dela adierazi dute (3,5 kilometro eta 80 metroko desnibeletara) eta 13:30etarako bukatuko dela.

Artikulu hau sinatzen duen Iñaki Sanz-Azkue arituko da bidean Harrapazka Egunaren inguruko azalpenak ematen. ■